

AVRUPA BİRLİĞİ (AB) GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ *

Yavuz ÖZDEMİR **
Güner KOÇ AYTEKİN ***

ÖZ

Ülkeler, ekonomik çıkarlar edinmek, aynı zamanda ortak politikalar üreterek politik alanlarda güç elde etmek için ekonomik birleşmeler dediğimiz yapılanmalara gitmektedirler. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu tür birleşmeler yaygınlaşmış ve dünyada buna örnek teşkil edecek pek çok yapılanma ortaya çıkmıştır. Gümrük Birliği, ülkeler arasındaki her türlü mal, hizmet ve sermaye hareketlerinin üye ülkeler arasında serbest dolaşımını öngören ve ülke ekonomilerini bu bağlamda birçok yönden etkileyen önemli bir ekonomik birleşme türüdür. Gümrük Birliği ile beraber üye ülkeler ulusal ticari politikalarını ve hatta siyasi politikalarını uyumlu hale getirmekte ya da tamamen değiştirmek durumunda kalmaktadırlar. Bu çalışmada, gümrük birliği kavramı açıklanarak, gümrük birliğinin genel etkilerine değinilmiş, AB Gümrük Birliği'nin oluşumu ve Türkiye'nin bu sürece entegrasyonuna ve Birliğin Türkiye ekonomisine etkilerine yer verilmiştir. AB Gümrük Birliği'ne üyelikle birlikte Türkiye ekonomisinin hangi yönlerden ve nasıl etkilendiği sayısal veriler ışığında açıklanmış, ayrıca Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelikte hangi aşamada olduğuna ve Türkiye'nin 2023 hedeflerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler:Türkiye, Avrupa Birliği (AB), Gümrük Birliği, Ekonomik Etkiler, Türkiye'nin 2023 Stratejisi

EFFECTS OF EUROPEAN UNION (EU) CUSTOMS UNION ON THE ECONOMY OF TURKEY

ABSTRACT

Countries, go to embodiments which are called economic alliances in order to obtain economic interests and also produce common policies for achieving power in the political sphere. Particularly after the Second World War, such alliances are widespread and many structurings has emerged to an exemplary all around the world. The Customs Union is an important economical constitution specie, which foresees the free circulation of any kind of goods and services between states and capital movements between member states and influences national economies in this context in many aspects. Member states have to accord their national trade policies and even their ideological policies or they have to change them completely within the context of the customs union. The concept of customs union has been explained, the general influences of the customs union have been mentioned and the formation of the EU Customs Union and the integration of Turkey within this process as well as the effects of EU Customs Union in Turkish economy have been observed in this study. With membership to the EU Customs Union, in what ways and how Turkey's economy affected are described in the scope of numerical data, also the state of Turkey's full membership in the EU and Turkey's 2023 targets have been mentioned.

Keywords: Turkey, European Union (EU), Customs Union, Economic Effects, Turkey's Strategy of 2023

---

* Bu makale, 2015 yılında savunulan "Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** yavuzozdemir85@gmail.com

*** Yrd. Doç. Dr., Ufuk Üniversitesi, İ.İ.B.F, Uluslararası Ticaret Bölümü, guner.kocaytekin@ufuk.edu.tr

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski olan ticari faaliyetler, günümüzde, insan ihtiyaçlarının artması ve çeşitlenmesi ile farklı bir boyut kazanmış, küreselleşen dünyanın etkisi ile birlikte ticari faaliyetler daha da yaygın hale gelmiştir.

Bir ulusun ihtiyaç duyduğu tüm mal ve hizmetleri üretmesinin mümkün olmaması ticareti zorunlu hale getirmiş ve böylece ticaretin çeşitlenmesi, yaygınlaşması da bazı özel ekonomik anlaşmaları ve birleşmeleri zorunlu kılmıştır. Ülkeler arası bu tür ticari faaliyetler yüzyıllardır var olmasına rağmen 20. yüzyılda bu faaliyetler daha sistematik bir hal almaya başlamıştır.

Ülkeler arası ticari kısıtlamaları ve kotaları kaldırması, ekonomik faaliyetleri yönetme ve yönlendirme gibi etkilerinden dolayı, ekonomik birleşmelerin en önemlilerinden biri olarak karşımıza gümrük birlikleri çıkmaktadır. Gümrük birliğinin, ülkelerin uzun ve kısa vadeli ekonomik plan ve politikalarını kısmen ya da tamamen değiştirmesi gümrük birliği kavramını oldukça önemli kılmaktadır. Gümrük birliği ile üye ülkeler arasında her türlü ticari engel ve kotalar kaldırılmakta, üye ülkeler arasında mal, hizmet ve sermaye dolaşımı mümkün olmaktadır.

Dünyanın en güçlü ekonomilerini bir arada tutan ve ticari hacmi oldukça yüksek olan Avrupa Birliği (AB) Gümrük Birliği, günümüzde yürürlükte olan diğer gümrük birliği anlaşmalarından bir adım daha öne çıkmaktadır. Bunun dışında jeopolitik konumu ve tarih boyunca olan ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, AB Gümrük Birliği, Türkiye için çok daha fazla anlam taşımakta ve halen Türkiye'nin en önemli ticari ortağı sıfatını korumaktadır.

Bu çalışmada, dünya ekonomisinde önemli bir konuma sahip olan AB Gümrük Birliği'nin yapısı ve tarihsel gelişimine kısaca değinildikten sonra AB Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerine değinilecektir. Türkiye-AB ortaklığının başlangıcı sayılan, 1963 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile birlikte Türkiye ekonomisinin bu süreçten nasıl etkilendiğine ve Türkiye - Avrupa ticari ortaklığının geleceği ile ilgili somut verilere dayanarak analizler yapılacaktır.

2. GÜMRÜK BİRLİĞİ KAVRAMI VE GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN GENEL ETKİLERİ

Birinci Dünya Savaşı'nın etkileri bitmeden, İkinci Dünya Savaşı'nın meydana gelmesi, zaten zor zamanlar geçiren dünya ekonomisini bir takım yeni sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Ekonomik zorluklarla baş etmek ve ticaretin önündeki engelleri kaldırarak ticari faaliyetleri canlandırmak amacıyla yeni fikirler ve oluşumlar ortaya çıkmıştır.

Bu doğrultuda, 1947 yılında GATT anlaşması ve dünya üzerinde ülkeler arasında gerçekleşen iktisadi birlikler ticaretin küreselleşmesine yol açan önemli olaylardır. GATT ve bölgesel anlaşmalar ile dünya tek bir pazara dönmeye başlamıştır. Bununla birlikte küreselleşen dünyada ülkeler, dış ticaretten elde ettikleri yararları artırabilmek amacıyla, uluslararası ekonomik ilişkilerine müdahale etmeye başlamışlar, bu yönde çeşitli politikalar geliştirmişler ve çeşitli müdahale araçları kullanmışlardır (Tomanbay: 2014: 13).

Ülkeler, dış ticaretten daha fazla yarar elde edebilmek ve böylece kalkınmışlık seviyelerini artırmak amacıyla yeni politikalar ve müdahale araçları geliştirirken bir yandan da ticaretin önündeki engelleri kaldırarak ticari faaliyetleri canlandırmak için bazı ekonomik oluşumlara dâhil olmuşlardır.

Ekonomik entegrasyon çeşitli derecelerde olabilir. Bunlar; sektörel birleşmeler, tercihli ticaret anlaşmaları, serbest ticaret bölgeleri, gümrük birliği, ortak pazar, ekonomik birlik, tam

ekonomik ve politik birliktir. Bu oluşumlardan gümrük birliği, birlik üyeleri arasında mal ve hizmet hareketlerinde ayrımcılığın bastırılması, üye olmayan ülkelere karşı tarifelerin denkleştirilmesidir (Balassa: 1973:21).

Gümrük Birliği teorisini ortaya koyan ve bu teorisinin öncülerinden sayılan Jacob Viner ve James Edward Meade 1950'li yıllarda ortaya koydukları eserlerde gümrük birliğinin temellerini atmışlardır. Viner ve Meade gümrük birliğini; üye ekonomilerin aralarında mal dolaşımını sınırlayan her türlü engelleri ortadan kaldırmaları ve oluşturulan birlik dışında kalan üçüncü ülkelere karşı ise tek ve ortak bir gümrük tarifesi uygulamaları ve gümrük vergisi gelirlerinin ortak bir havuzda toplandığı bir ekonomik yapı olarak tanımlamışlardır (Viner, 1950 ve Meade, 1953).

Gümrük birliği, ülkeler arasında ticari engel ve kotaları kaldırmasının yanı sıra üye ülkeler arasında sosyal ve politik bağlar kuran ekonomik entegrasyon modelidir. Birliğe üye olan ülkeler çoğu zaman ortak politikalar üreterek, dış politikada üçüncü ülkelere karşı birlikte hareket edebilmektedirler.

Gümrük birliğine üye olan ülke, birtakım yükümlülükleri de kabul etmek durumundadır. Bu doğrultuda, üye ülke gümrük birliğine üyelikle birlikte, diğer üyelere kendi ulusal gümrük tarifesi yerine birliğin öngördüğü ortak gümrük tarifesini uygular. Üye ülkenin birlik dışında kalan üçüncü ülkelere karşı ise ortak gümrük tarifesini uygulama yükümlülüğü yoktur.

Gümrük birliği statik ve dinamik etki olmak üzere iki tür etkiye sahiptir (Michalopoulos ve Tarr, 2004, s. 4). Statik etkiler; üretim, tüketim ve gelir dağılımı gibi konuları kapsar ve dinamik etkilere göre daha kısa vadede etkilerini gösterir. Dinamik etkiler ise büyük ölçekli üretim ekonomilerinin etkileri, teknolojik ilerlemenin yarattığı etkiler, dış rekabetin artmasının yarattığı etkiler, dışsal ekonomiler etkisi, yatırımları özendirme ve sermaye etkisi gibi konuları kapsar ve daha uzun zamanda etkilerini göstererek ekonomide önemli yapısal değişiklikler meydana getirir.

2.1. Gümrük Birliğinin Statik Etkileri

Gümrük birliğine üyelikle birlikte, ülkelerin ekonomik, siyasi, sosyal politikalarında ve refah seviyelerinde, önemli değişiklikler meydana gelir ve ticaretlerinde önemli yön değişimleri olur. Gümrük birliği, üye ülkelerin, üretim-tüketim miktarlarını, refah seviyelerini, rekabet güçlerini değişik yönlerden etkileyebilirler. Ekonomik kavramları bir çarkın dişlileri gibi düşündüğümüzde gümrük birliği, üye ülkelerin ekonomilerini farklı şekillerde ve farklı ölçülerde de olsa her alanda etkilemektedirler.

Gümrük birliğinin önemli statik etkilerinden biri de ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkileridir. Ticaret yaratıcı etki, ülkenin gelirini artırırken, ticaret saptırıcı etki ise gelir üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Ülkenin gelirindeki artışlar, refah seviyesinde ve tüketimde artışlara neden olurken, gelirdeki düşüşler ise ülkenin refah seviyesinde ve tüketimde düşüslere neden olmaktadır. Bu durum, gümrük birliğinin statik etkilerinden olan ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkiyi oldukça önemli kılmaktadır.

Viner; ticaret yaratıcı etkinin maliyetleri düşürdüğü için refahı artırdığını, ticaret saptırıcı etkinin ise maliyetleri artırdığı için refahı azalttığını savunmuştur. Örneğin birliğe üye olan ülke eskiden daha pahalıya aldığı malı gümrük birliğine üyeliğinden sonra, gümrük vergileri kalkacağından birlik üyelerinden daha ucuza elde edebilmektedir. Bu durum Viner'in bahsettiği "ticaret yaratıcı" etkidir. Gümrük birliğinin ticaret yaratıcı etkisi ile refah seviyesinde de artışlar meydana gelmekte ve refah seviyesindeki artışla beraber toplumun

sosyal hayatında değişiklikler olabilmektedir. Ülkenin birlik öncesi daha ucuza aldığı malı, birlik sonrası üçüncü ülkelere uygulanan gümrük vergilerinden dolayı daha fazla maliyetlere katlanarak, birlik üyelerinden alması ise “ticaret saptırıcı” etkidir ve bu durum toplumun refah seviyesinde düşürlere neden olmaktadır.

Pozitif üretim etkisi ya da negatif üretim etkisi, temelde ticaret yaratıcı etki veya ticaret saptırıcı etki ile benzer olmasına rağmen bu kavramlarla daha çok üretimde ihtiyaç duyulan ham ve yarı mamullerin teminindeki yön değişimler kastedilir. Gümrük birliği ile beraber, üyeler arasında gümrük vergileri sıfırlanmakta ya da belirli bir seviyeye çekilmektedir. Örneğin, birlik üyelerinden temin edilmesi gereken ve birim fiyatı 100 birim fiyat olan bir X malını %20’lik bir gümrük vergisi ile beraber 120 birim fiyata ithal eden bir A ülkesi, birliğe üyelikle birlikte gümrük vergisi ödemeyecek ve X malını 100 birim fiyata alabilecek ve bu durum da üretime pozitif yönde katkı sağlayacaktır. Aksi bir durumu yine bir örnekle açıklayacak olursak, X malını 200 birim fiyata birlik dışındaki bir ülkeden ithal eden bir A ülkesi, birliğe üyelikle beraber ortak gümrük tarifesinin uygulanması ile X malına daha maliyetli olarak ulaşabilecektir. A ülkesinin bahsi geçen X malının birlik içinden temininin mümkün olmadığını ve üçüncü ülkelere karşı birlik tarafından %20 gümrük vergisi uygulandığını varsayarsak, X malı 240 birim fiyata ithal edilecek ve bu durum üretim üzerinde negatif bir etki yaratacaktır.

Gümrük birliklerinin kurulması sonucu oluşan entegrasyon içindeki üyelerin ekonomik yapılarında bir uygunluk varsa, birleşmenin tüm üyelerin lehine olacağı ve üye ülkeler vatandaşların gelirlerinin artacağı, gelir artışının talebi kamçılacağı ve daha çok tüketime fon aktarılacağı kabul edilmektedir. Birlik içindeki malların ucuzlaması bu duruma etki yaptığı gibi üye ülke vatandaşlarının üretim etkisi nedeniyle gelirlerinin artması da bu duruma etki yapmaktadır (Doğan, 2004: 1). Fakat gümrük birliğinin getirmiş olduğu kolaylık ve avantajlardan üreticinin ya da tüketicinin aynı anda maksimum fayda sağlaması mümkün değildir.

Gümrük birliklerinin ekonomik etkilerini incelemekte kullanılan kavramlardan birisi de “Pareto Optimumu” kavramıdır. Pareto Optimumu’na göre üretici, tüketici, faktör sahiplerinin birinin durumu kötüleşmeden kısaca toplumdaki bir başka bireyin durumunu kötüleştirmeden, bir diğerinin durumunu düzeltmek mümkün değildir (Debreu, 1954: 588). Pareto, toplumda refahın tam anlamıyla sağlanmasının mümkün olmadığını savunmuştur. Bu bağlamda, Pareto Optimumu, tam rekabet ortamında serbest ticareti savunan Birinci En İyi Teorem ile uyuşmaktadır.

Ancak Lipsey (1957) ve Lancaster (1957) bu duruma karşı çıkmış ve Pareto Optimumu’nun yeterli olmadığını, yani tam rekabet koşullarında yapılan serbest ticaret ile kaynakların etkin dağıtılamayacağını savunmuşlardır (Lipsey ve Lancaster, 1957: 1-11). Bu durumda Lipsey ve Lancaster, “İkinci En İyi Teoremi”ni öne sürmüşlerdir. “İkinci En İyi Teoremi”, ticaretin serbest bırakılmasıyla refahın sağlanamayacağını, gerekli durumlarda ticarete müdahale edilmesi gerektiğini ve ancak refahın bu şekilde artacağını savunmaktadır.

Bu kapsamda, “İkinci En İyi Teoremi”ni bir örnekle açıklayacak olursak, benzer kalite ve özelliklere sahip bir ürün ithal edilerek yurtiçi piyasada tüketiciye sunulur ve aynı zamanda sunulan bu ürünün yerli üründen daha ucuz olduğu düşünülürse, tüketici tarafından ithal mala olan rağbet artar. Bu durumda hükümetlerce üreticiyi korumak ve değer kaybını durdurmak için ithal edilen ürüne gümrük vergisi konulabilir. Böylece yurtdışına olan değer kaybı azalır ve aynı zamanda yerli üretici korunmuş olur.

2.2. Gümrük Birliğinin Dinamik Etkileri

Gümrük birlikleri statik etkilerin yanında uzun dönemli ve sürekli etkiler de yaratır. Uzun dönemli ve sürekli olan bu etkilere gümrük birliklerinin “Dinamik Etkileri” denir. Bir diğer ifade ile dinamik etkiler iktisadi birlik sonrasında büyüyen pazarın yarattığı ve GSYH’yi etkileyen uzun dönemli ekonomik gelişmelerdir (Tomanbay, 2014:108).

Gümrük birliğinin dinamik etkileri ile ülkelerin verimlilikleri, teknolojik yapıları, rekabet güçleri, üretim maliyetleri ve rekabet güçlerindeki değişimler ve aynı zamanda sermaye ve yatırımları özendirme gibi kavramlar kastedilmektedir.

Gümrük birliği, küçük piyasadan büyük piyasaya geçiş anlamı taşımaktadır. Bu nedenle ekonomilerin büyük piyasanın avantajlarını elde etmeleri söz konusudur. Gümrük birliğinin dinamik etkileri; piyasanın büyümesi sonucu içsel ve dışsal ekonomilerin oluşması, daha ileri teknolojinin kullanılması, uzmanlaşmanın artması ve yatırımcılar için belirsizliğin azalması hatta tamamen ortadan kalkması demektir (Hatipler, 2012).

Gümrük birliği ile daha büyük piyasalara açılan firmalar ilk zamanlarda, karşılaşmış oldukları bu pazarda rekabet etmekte güçlük çekseler de zamanla teknolojik alt yapıları, sermayelerinin büyüklüğü, kaynaklarını verimli ve etkin kullanabilme yetenekleri sayesinde, ürettikleri mal ve hizmetlerin maliyetini düşürmekte ve böylece rekabet gücünü artırmaktadırlar. Firmaların rekabet gücünün artması, ürettikleri mal ve hizmetlerin maliyetlerinin düşmesi, dolaylı olarak refah seviyesini olumlu yönde etkilemektedir.

Birlik öncesi daha küçük pazara hitap eden firmalar, birlik üyeliğinden sonra daha geniş bir pazara hitap ederler. İktisadi değer üretenlerin hitap ettikleri pazarın büyümesi, üretilen mal ya da hizmetlerin daha kolay tüketiciyle buluşması anlamına da gelmektedir. Pazarın genişlemesi ile iktisadi değer üretenlerin, ürettikleri yeni ürünleri kolayca satabileceğine olan inançları artar. Bu nedenle Ar-Ge yatırımlarını artırarak yeni mallar üretmek için teknolojik altyapılarını revize ederek teknolojinin ilerlemesinde katkıda bulunurlar. Firmaların teknolojik yapılarını çağın gereğine uydurmaları rekabet güçlerini, verimliliklerini ve karlılıklarını da beraberinde artırır.

Gümrük birliklerinin önemli etkilerinden biri de “dışsal ekonomiler” etkisidir. Bir üreticinin kendi faaliyetleri dışında herhangi bir maliyete katlanmadan, başka ekonomik faaliyetler sonucu birtakım yararlar sağlamasına dışsal ekonomiler denir (Kılıç, 2014:28). Bu bağlamda, daha büyük ve yeni bir pazara giren firma, gerekli olan koşul ve altyapı mevcutsa üretim için ek maliyetlere katlanmadan yalnızca kendi üretim maliyetlerine katlanacaktır.

Örneğin, herhangi bir sektörde faaliyet gösteren A firması gerekli ulaşım olanaklarının uygun olması durumunda, ürettiği malları tüketiciye ulaştırmak için yeni bir ulaşım ağı kurmak durumunda kalmayacak, var olan ulaşım olanaklarından faydalanacaktır. Bu durumda firma, sadece kendi üretim ve taşıma maliyetlerine katlanacak, bunun dışında herhangi bir maliyete katlanmak zorunda kalmayacaktır.

Dışsal ekonomiler etkisi ile birlikte endüstri gelişmekte, ham madde ve buna paralel olarak ara malı sağlayan sektörler gelişmektedir. Bunların yanı sıra modern tekniklerin kullanılması, ucuz ve kaliteli girdi elde edilebilmesi, kalifiye işçilik, enerji, yol ve haberleşme gibi lojistik altyapı tesislerinin tamamlanması da dışsal ekonomilerin sağlamakta olduğu faydalar arasında sayılabilir. Sanayideki büyümenin yol açtığı çevre kirliliği, aşırı ham madde talebi dolayısıyla doğal kaynakların tükenmesi, kaynakların verimsiz kullanılması ve alt yapı yetersizliklerini de dışsal ekonomiler etkisinin olumsuz yönleri olarak sıralayabiliriz.

Dinamik etkiler açısından önemli olan bir başka konu ise gümrük birliğine üye olan ülkelerin, birlik üyelerinden ve özellikle gümrük birliğine üye olmayan uluslardan sermaye ve yatırım çekebilme yeteneğidir. Ülkeler, birliğe üye olduktan sonra pek çok açıdan avantaj elde eder ve bu avantajlardan dolayı olarak faydalanmak isteyen üçüncü taraflar yani birlik dışında kalan ülkeler, sermaye ve yatırımlarını birliğin getirmiş olduğu avantajları elde etmek amacıyla üye ülkelere yönlendirirler. Bu durum, üye ülke ya da ülkelerin ekonomilerine olumlu katkı sağlar.

3. AVRUPA BİRLİĞİ (AB) GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TÜRKİYE’NİN BİRLİĞE ENTEGRASYONU

Avrupa’da birleşme hareketlerinin ve arayışlarının tarihi 13. yüzyıla kadar gitmektedir. Avrupalı devlet ve siyaset adamlarınca Birleşik Avrupa fikri zaman zaman ortaya atılmışsa da istenilen aktif oluşum ve kurumsallaşma, 20. Yüzyılın ikinci yarısına kadar gerçekleşmemiştir.

Nitekim 18 Nisan 1951 yılında Schuman Planı dâhilinde, Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg imzalarıyla Avrupa Birliği’nin temeli sayılan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu’nu kurmuşlardır. Bu altı ülke zamanın Belçika Dışişleri Bakanı Paul Henri Spaak başkanlığında bir komite kurmuş ve bu komitenin hazırladığı Raporu, 1 Ocak 1958 tarihinde bu altı ülke ortak imzalarıyla yürürlüğe koymuşlardır. Bu anlaşmayla beraber Avrupa Ekonomi Topluluğu ve Avrupa Atom Enerji Topluluğu kurulmuş, daha önce var olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ile birlikte üç kuruluş meydana çıkmıştır. Bu üç kuruluş bugünkü Avrupa Birliği’nin temelini oluşturan, Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun ortak kuruluşlarıdır (Seyidoğlu, 2013:256).

1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması’nda Topluluğu kuran ülkeler arasında önce bir Gümrük Birliği’nin ve sonrasında ise Ortak Pazar’ın kurulması öngörülmüştür. Bu kapsamda, gümrük vergilerinin ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasını hedefleyen Gümrük Birliği 1968 yılında yürürlüğe girmiştir (Çalış, 2006:52).

20. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar gelen bütünleşme sürecinde, 1991 yılında gerçekleştirilen Maastricht Zirvesi’nin önemi oldukça fazladır. Avrupa Birliği Kararı olarak da bilinen, 1999 yılına kadar Parasal Birliğin tamamlanmasını, Avrupa vatandaşlığının oluşturulması, ortak dış ve güvenlik ile adalet ve içişlerinde işbirliği politikalarının meydana getirilmesi gibi kararları içeren Maastricht Antlaşması’nın önemi oldukça büyüktür. Maastricht Antlaşması, 1992 yılında imzalanmış ve bu Anlaşma 1993 yılında yürürlüğe girmiştir. Böylece 1993 yılından sonra Avrupa Topluluğu yerini Avrupa Birliği’ne bırakmıştır (Dinan, 2005:5-7).

Türkiye’nin Gümrük Birliği’ne üyelik süreci, Adnan Menderes Hükümeti’nin 31 Temmuz 1959 tarihinde, Birliğe üye olmak amacıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu’na başvurmasıyla birlikte fiilen başlamıştır (Aydoğan, 2006:101). 1963 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması’yla da Gümrük Birliği’ne tam üyelikle sonuçlanacak olan süreç başlamıştır.

Ankara Antlaşması’nın 3. maddesinde sürecin Hazırlık Dönemi, Geçiş Dönemi ve Son dönem olmak üzere üç aşamadan oluşacağı ve Türkiye’nin bu dönemlerde üstüne düşen yükümlülüklerin yerine getirmesi ve bu yükümlülükleri yerine getirmek için gerekli yardımların yapılacağı karara bağlanmıştır.

Gümrük Birliği’nin ilk dönemi olan hazırlık döneminin ilk zamanlarında AET bazı ürünlerde (tütün, kuru üzüm, kuru incir, fındık) tek taraflı olarak gümrük tarifelerini kaldırmış ancak bu

ürünlerin ihracını kotaya tabi tutmuştur. Türkiye ise bu dönemde herhangi bir yükümlülük altına girmemiştir. Sonraki yıllarda gümrük tarifesi uygulanmayacak ürünlerde çeşit artırılmışsa da Türkiye'nin AET'ye olan ihracatı yüzde 9 artabilmiş, ithalatı ise yüzde 29 artmıştır. AET, bu dönemde Türk ekonomisinin gelişmesi ve AET ülkeleri ile gelişmişlik farkının azaltılması amacıyla Türkiye'ye 175 milyon Euro tutarında bir kredi sağlamıştır (Çimen, 1996: 108).

1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol'le birlikte Hazırlık Dönemi son bulmuş ve "Geçiş Dönemi"ne geçilmiştir. Katma Protokol'ün Birinci Bölümünün, 10. ve 11. maddesinde gümrük vergilerinin 22 yıllık bir döneme yayılarak belirli aralıklarla kaldırılacağı belirtilmiştir. Ayrıca, Türkiye'nin 10. ve 11. maddede belirtilen süreden daha kısa bir dönemde üçüncü bir ülkeye karşı gümrük vergilerini kaldırması durumunda Topluluğa karşı da kaldırılması şartı 14. madde ile hükme bağlanmıştır. Bu dönemde Hazırlık Dönemi'nin aksine, Türkiye de bazı yükümlüklerin altına girmiş, gümrük vergilerini belirli periyodlarla düşürmeye başlamıştır.

Katma Protokol'ün önemli maddelerini şu şekilde özetleyebiliriz: "Malların Serbest Dolaşımı" başlıklı I. Kısımda (md.2-35) değinilen konular arasında, sanayi ürünleri için Gümrük Birliği kurulması, Ortak Gümrük Tarifesinin Türkiye tarafından kabulü ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasının esasları gibi bölümler yer almaktadır. Kişilerin ve Hizmetlerin Dolaşımı konusunu ele alan II. Kısımda, Türkiye ve Topluluk üyesi ülkeler arasında işçilerin serbest dolaşımı ile yerleşme hakkı, hizmet edimi ve ulaştırma başlıkları incelenmiştir (md. 36 - 42). "Ekonomi Politikalarının Yaklaştırılması" kısmında ise; Topluluğun rekabet, vergileme ile ilgili hükümlerine ve mevzuatına Türkiye'nin nasıl uyum sağlayacağı; ekonomi ve ticaret politikalarının koordinasyonu konularına değinilmiştir (Uysal, 2001:143).

Katma Protokol, malların serbest dolaşımı, kişilerin ve hizmetlerin serbest dolaşımı ve ekonomik politikaların yakınlaştırılması gibi konuları kapsayan ve Türkiye ile Topluluk arasında yürürlükte olan ve gümrük birliğinin üçüncü dönemi olan "Son Dönem"e taşıyan anlaşmadır. Bahsi geçen 22 yıllık geçiş dönemi 1995 tarihinde son bulmuş, bu dönemde Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne geçişi kararlaştırılmış ve 1996 yılında Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne tam üyeliği gerçekleşmiştir.

4. GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ VE TÜRKİYE'NİN 2023 HEDEFLERİ

Gümrük Birliği'ne tam üyelikle, Türkiye, Avrupa menşeli sanayi mallarına uygulanan gümrük vergilerini, kısıtlamaları ve engelleri kaldırmıştır. Avrupa ise, Türkiye'ye istisnai olarak kota uyguladığı bazı hazır giyim ve sanayi sektörü de dâhil olmak üzere işlenmiş tarım ürünleri üzerindeki gümrük vergilerini ve engelleri kaldırmıştır.

Türkiye ekonomisi, Gümrük Birliği sonrası, 1996 ve 1997 yıllarında ortalama % 8 gibi yüksek bir oranda büyümüştür. Gümrük Birliği ile Türkiye'de sanayi geniş ölçüde dış rekabete açılmıştır. Böylece, çeşitli sanayi sektörlerinde verimlilik ve kalite artırılmış ve uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazanılmıştır. Özellikle otomotiv ana ve yan sanayi sektörü, Gümrük Birliği'nin yarattığı artan rekabet şartlarına uyum sağlayarak kalite ve etkinliğini artırmıştır. Bugün otomotiv ana ve yan sanayi sektörleri, başta Avrupa Birliği piyasaları olmak üzere dünya piyasalarına önemli ölçüde ihracat yapmaktadır. Demir-çelik sanayi sektörü de Gümrük Birliği'ne uyum sağlayarak AB'ne yaptıkları ihracatlarını büyük ölçüde artırmışlardır (Güney ve Akbay, 2008:160). Türkiye, Katma Protokol'de taahhüt ettiği gibi geçen 22 yıllık süreçte topluluğa karşı gümrük vergilerini sıfırlamış ve bu durum, Türkiye'nin gümrük gelirlerinin düşmesine neden olmuştur. Ancak Topluluğun da Türkiye'ye

karşı gümrük vergilerini sıfırlaması ve Türkiye'nin düşen gümrük gelirlerinin oluşturduğu açığı, artan üretimden ve finans sektöründen elde etmesi bu olumsuzluğu telafi etmiştir.

Gümrük Birliği'ne geçişin tamamlanmasıyla, ulusal firmalar, yerel ve küçük pazarlardan ziyade daha büyük ve uluslararası pazarlara hitap etmek durumunda kalmışlardır. Bu durum, ilk yıllarda Türk sanayicisini rekabet etme hususunda zorlamışsa da geçen yirmi yıllık sürede Türk sanayicisi pek çok alanda Avrupa ile mücadele edebilecek yetiye ve güce kavuşmuştur. Günümüzde Türk Sanayi Sektörü, yeni teknolojik gelişmeleri takip ederek ve gerekli inovasyon çalışmalarını yaparak, üretimde atıl kapasiteyi kaldırmış, özellikle beyaz eşya ve otomotiv yan sanayisinde birçok Türk firması Avrupa çıkışlı firmalarla rekabet edebilecek güce kavuşmuştur.

Tablo 4.1: 1980 Öncesi AB'nin Türkiye'nin Toplam Dış Ticaretindeki Payı (Milyar \$)

Yıllar	AB İhracat Değeri	AB İthalat Değeri	AB Toplam Dış Ticaret	Genel İhracat Değeri	Genel İthalat Değeri	Toplam Dış Ticaret	Toplam Dış Ticarete AB'nin Payı
1969-1972	1.560	2.584	4.143	15.620	30.755	46.375	9%
1973-1976	3.479	5.995	9.473	28.276	42.440	70.716	13%
1977-1980	5.437	5.767	11.204	46.436	66.587	113.024	10%

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 4.1 1969-1980 yılları arasındaki Türkiye'nin toplam dış ticaretini ve AB'nin toplam dış ticaretteki payını göstermektedir. AB, 1969-1972 yılları arasında Türkiye'nin toplam dış ticaretinde %9'luk bir paya sahipken, Katma Protokol'ün yürürlüğe girdiği tarihe denk gelen 1973-1976 yılları arasında bu oran %13 olmuştur. Dört yıllık her iki dönemde de Türkiye'nin toplam dış ticaretine paralel olarak AB'nin toplam dış ticaretteki payı da artmıştır. 1977-1980 dönemine rakamsal olarak baktığımızda; Türkiye'nin gerek toplam dış ticaretinde gerekse AB ile olan ticaretinde artış görülmektedir. Burada, rakamsal olarak bakıldığında Türkiye ile AB arasındaki ticarete artış olmasına rağmen, oransal olarak bakıldığında AB'nin toplam dış ticaretteki payı bir önceki döneme göre düşüş göstererek toplam pay içinde %10'a gerilemiştir.

Tablo 4.2: 1980 Sonrası AB'nin Türkiye'nin Toplam Dış Ticaretindeki Payı (Milyar \$)

Yıllar	AB İhracat Değeri	AB İthalat Değeri	AB Toplam Dış Ticaret	Genel İhracat Değeri	Genel İthalat Değeri	Toplam Dış Ticaret	Toplam Dış Ticarete AB'nin Payı
1981-1985	12.800	18.742	31.542	31.265	49.110	80.375	39%
1986-1990	27.818	36.066	63.884	53.891	77.690	131.581	49%
1991-1995	46.126	66.769	112.895	83.394	132.325	215.719	52%
1996-2000	72.040	126.864	198.904	133.821	233.280	367.101	54%
2001-2005	102.254	181.608	283.862	251.299	376.607	627.906	45%
2006-2010	272.604	331.440	604.044	540.860	838.075	1.378.935	44%
2011-2015	317.261	439.506	756.767	854.732	1.363.981	2.218.713	34%

Kaynak: TÜİK verileri derlenerek hazırlanmıştır.

Tablo 4.2. Türkiye'nin 1980 yılları sonrasındaki toplam dış ticaretini ve bu toplamda Avrupa'nın oluşturduğu payı göstermektedir. Gümrük Birliği'ne tam üyeliğin gerçekleştiği 1996 yılı ile 2000 yılları arasında bir önceki beş yıla göre AB ile olan dış ticaretimizin

yaklaşık olarak iki katına çıktığını söylemek mümkündür. Aynı şekilde bir önceki dönem yaklaşık olarak 216 milyar dolar olan toplam dış ticaretimiz de 1996-2000 yılları arasında artış göstererek 367 milyar dolara çıkmıştır. Yine bir önceki dönemde Avrupa'nın toplam dış ticaretimizdeki payı %52 iken Birlik sonrası beş yıllık dönemde bu oran %54'e yükselmiştir. 2011-2015 döneminde Türkiye-AB arasındaki ticaret, 756 milyar dolarla rekor bir seviyeye ulaşmış fakat toplam dış ticaretin de aynı dönemde rekor seviyeye ulaşmasından dolayı Avrupa'nın toplam dış ticaretimizdeki payı bir önceki dönemlere oranla düşüş göstermiş ve bu oran %34 seviyesinde kalmıştır.

Ülkeler	2014	2015
AB Ülkeleri	5.275	6.785
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	1.041	952
Afrika Ülkeleri	42	-
A.B.D.	334	1.566
Kanada	-	-
Orta - Güney Amerika ve Karayipler	-	-
Asya Ülkeleri	1.884	2.475
Diğer Ülkeler	-	-

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, (Erişim) www.ekonomi.gov.tr, 6 Nisan 2016.

Tablo 4.3.'de 2014-2015 yıllarında uluslararası doğrudan yatırım sermaye girişlerinin ülke gruplarına göre dağılımı verilmiştir. Türkiye'ye 2014 yılında giren toplam sermaye miktarı 8.576 milyon dolarken bu miktarın 5.275 milyon dolarlık kısmı AB kaynaklı sermayedir. 2015 yılında ise ülkeye giren toplam sermaye miktarı 11.778 olmuş ve yine en büyük payı oluşturan AB'nin katkısı 6.785 milyon dolar olmuştur. 2014 ve 2015 yıllarında Türkiye'ye giren sermayede AB'den sonra en fazla paya sahip olan ülke grubu ise Asya Ülkeleri olmuştur.

Tarım ürünlerinin serbest dolaşımı AB ile Türkiye arasında Ankara Anlaşması ile başlamış ve Katma Protokol ile kapsamı genişletilmiştir. Topluluk tarafından uygulanan Ortak Dış Tarife'ye ilişkin uyumlaştırma, 1 Ocak 2001 tarihinde tamamlanmış, Avrupa Topluluğu'nun 3448/93 sayılı Konsey Yönetmeliği'nde sıralanan, işlenmiş tarımsal ürünleri de Gümrük Birliği'ne dâhil edilmiştir (<http://www.avrupa.info.tr>, 6 Nisan 2016).

Tarımın, Türkiye GSYH'sindeki payı 2002 yılında %10,3 iken bu oran, 2015 yılında %7,6 olmuştur (www.tarim.gov.tr, Cari Fiyatlarla Tarımsal GSYH ve Tarımın Payı, 8 Nisan 2016). Tarımın GSYH'deki payı düşmüş olmasına rağmen tarım, Türkiye ekonomisinde hâlâ önemli bir paya sahiptir ve hâli hazırda Türkiye'nin AB ile olan ticaret hacminde önemli bir yer tutmaktadır.

Tablo 4.4: Tarımsal İhracatta ve İthalatta İlk On Ülke (2015*-Milyon)							
İhracat				İthalat			
Sıra	Ülke	Değer	Pay%	Sıra	Ülke	Değer	Pay%
1	Irak	319	20,9	1	Rusya	227	21,0
2	Almanya	123	8,1	2	ABD	133	12,3
3	Rusya	104	6,8	3	Ukrayna	88	8,2
4	İtalya	89	5,8	4	Kanada	46	4,3
5	Fransa	69	4,5	5	Malezya	42	3,9
6	ABD	66	4,3	6	Romanya	39	3,6
7	Suriye	54	3,5	7	Hindistan	32	2,9
8	Hollanda	45	3,0	8	Endonezya	30	2,8
9	İngiltere	37	2,4	9	Bulgaristan	28	2,5
10	S.Arabistan	34	2,2	10	Almanya	26	2,4
İlk 10 Toplam		940	61,6	İlk 10 Toplam		690	63,9
Genel Toplam		1.524	100	Genel Toplam		1.080	100

Kaynak: T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, (Erişim) www.tarim.gov.tr, 11 Haziran 2015
* Ocak ayı verileridir.

Tablo 4.4 Türkiye'nin tarımsal ihracatında ve ithalatındaki ilk on ülkeyi göstermektedir. 2015 yılı itibariyle tarımsal ihracatımızda ilk 10 ülke arasında birinci sırayı 319 milyon ABD Dolarla Irak alırken, ilk on ülkeden beşi (Almanya, İtalya, Hollanda, İngiltere, Fransa) AB üyesi devletlerden oluşmaktadır. İthalatta ise ilk on ülke arasından birinci sırayı 227 milyon ABD Dolarla Rusya alırken, ilk on ülkeden üçü (Romanya, Bulgaristan, Almanya) AB üyesi devletlerden oluşmaktadır.

2015 Türkiye İlerleme Raporu, Türk tarım sektörünün ne derecede AB ile uyumlu olduğuna ve AB - Türkiye arasındaki tarım ticaretinin hacmine ışık tutacak niteliktedir. 2015 Türkiye İlerleme Raporu'nda; Türkiye'nin tarım ve kırsal kalkınma alanında hazırlıklarının belirli seviyeye ulaştığı ve bir önceki yıla göre ilerlemeler kaydedildiği vurgulanmış, katılım öncesi kırsal kalkınma programı IPARD¹ (Instrument for Pre-Accession Assistance on Rural Development)'ın uygulanmasıyla birlikte Türkiye'nin fonları hazmetme kapasitesinin arttığı belirtilmiştir. Rapor'da, Otomatik veri toplama usullerine dayanan Çiftlik Muhasebe Veri Ağı'nın ülkenin tamamını kapsayacak şekilde genişletildiği ve organik tarımın esaslarına ve uygulanmasına ilişkin uygulama mevzuatı hazırlıklarında son aşamaya geldiği ifade edilmiştir.

Rapor'da Türkiye'ye yönelik eleştirilere de yer verilmiş ve 2016 yılında canlı sığır ve sığır eti ithalatındaki kısıtlamaları tamamen kaldırması ve tarım istatistikleri için bir strateji belgesi hazırlamasının gerekliliği vurgulanarak, Türkiye'nin, tarımsal ürünlere ilişkin ticaret anlaşması kapsamındaki yükümlülüklerini tam anlamıyla yerine getirme konusunda sınırlı ilerleme kaydettiği açıkça belirtilmiştir.

Gümrük Birliği'nin öngördüğü ve Türkiye için büyük önem arz eden hizmetlerin serbest dolaşımı, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımı gibi konular hâlâ serbest dolaşım kapsamında değildir. Katma Protokol'ün 41. Maddesinde bu konuya değinilmiş; tarafların,

¹ Tarım sektörünün sürdürülebilir modernizasyonuna katkı sağlamak, gıda güvenliği, hayvan sağlığı, bitki sağlığı ve çevre ile ilgili AB standartlarına uyumu teşvik etmek, kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunmak, tarım-çevre tedbiri ve yerel kırsal kalkınma stratejilerinin uygulanması ile ilgili hazırlık yapmak IPARD programının hedefleri arasındadır (<https://ipard.tarim.gov.tr/>). IPARD, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı IPA (Instrument for Pre-accession Assistance)'nın beş bileşeninden biridir.

aralarında, yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest dolaşımına yeni kısıtlamalar koymayacağı ve mevcut kısıtlamaların ise kaldırılacağı belirtilmişse de Türkiye ile AB arasında henüz kişi ve sermayenin ya da hizmetlerin serbest dolaşımı mümkün olmamıştır.

Hizmet sektörünün serbest dolaşıma alınmasıyla deneyimli Türk inşaat sektörü AB bünyesinde ihalelere katılabilecek, turizm gelirlerinde artışlar olacaktır (<http://www.brookings.edu/blogs/future-development/posts/2015/03/16-turkey-europe-raiser>, 8 Nisan 2016). Tarım ve sanayi ürünleri dışındaki tüm sektörlerin hizmet ticareti olduğunu göz önünde bulunduracak olursak AB ile Türkiye arasında hizmet ticaretinin serbestleşmesi bankacılık, sağlık, eğitim ve lojistik sektörleri gibi pek çok alanı etkileyecek ve böylece hizmet sektöründe faaliyet gösteren Türk firmaları rekabet güçlerini ve kârlılık oranlarını artıracaklardır.

AB ile Türkiye arasında büyük önem arz eden konulardan biri de kişilerin serbest dolaşımını mümkün kılmaya yönelik olan “Vize Serbestisi Diyalogu”dur. AB, Türkiye ile “Vize Serbestisi Diyalogu”nu, AB ile Türkiye arasında Geri Kabul Anlaşması’nın imzalanmasına paralel olarak, 16 Aralık 2013’te başlatmıştır. Kişilerin serbest dolaşımı için Türkiye’nin, Geri Kabul Anlaşması hükümlerinin uygulanmasında ilerleme kaydetmesi ve vize serbestisini sağlayacak olan 72 koşulu yerine getirmesi gerekmektedir. Komisyonun 4 Mart 2016 tarihinde yayımlanmış olduğu üçüncü Raporda; 2016 Haziran ayında gerekli şartların yerine getirilmesi koşuluyla vize serbestisinin sağlanacağı belirtilmiştir (<http://www.avrupa.info.tr>, 8 Nisan 2016). Günümüzde hâlâ muallakta olan bu konuda Türkiye’nin istediği hakları elde edip edemeyeceği önümüzdeki günlerde belli olacaktır.

Son yıllarda AB-Türkiye gündemini meşgul eden konulardan biri de Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması’dır. ABD ile AB arasında ki serbest ticaret anlaşması niteliğinde olan bu ortaklık ile ABD menşeli firmalar, Gümrük Birliği çerçevesinde, Türkiye’ye gümrüksüz olarak mal ya da hizmet ihraç edebileceklerdir. Avrupa, üçüncü ülkelerle yaptığı bu tür anlaşmalara Türkiye’yi dâhil etmediği için benzer bir durum söz konusu olmayacak yani Türk firmaları aynı avantajlardan yararlanarak, gümrüksüz olarak ABD’ye ihracat yapamayacaktır.

Konuyla ilgili Komisyon üyeleri Johannes Hahn, Cecilia Malmström ve Türk tarafından Ekonomi Bakanı Nihat Zeybekçi’nin katılımıyla 9 Ocak 2015’de Brüksel’de bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantıda Türk Tarafı bu konudaki çekincelerini ve Gümrük Birliği’nde güncellemelerin gerekliliğini dile getirmiştir (<http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?Id=1232>, 9 Nisan 2016).

Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması’na Türkiye’nin dâhil edilmemesi, tek taraflı olarak ticareti teşvik edici olacak ve Türkiye Ekonomisini olumsuz yönde etkileyecektir. Türkiye Ekonomisinin bu durumdan etkilenmemesi, Gümrük Birliği’nde gerekli güncellemelerin yapılarak Türkiye’nin bu anlaşmaya dâhil olmasından ya da bir an önce gerekli uyum ve düzenlemelerin tamamlanarak Türkiye’nin AB’ye tam üye olmasından geçmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Eski çağlardan günümüze kadar var olan ticari faaliyetler adeta her geçen gün değişim göstererek günümüze kadar gelmiştir. Özellikle 20. yüzyılda hızlı gelişen teknoloji ve bununla birlikte bilgi aktarımının kolaylaşması, haberleşme, ulaşım olanaklarının artması ticareti daha yaygın ve daha sistematik bir hale getirmiştir.

Ticari faaliyetlerin yaygınlaşması, gerek üreticiye gerekse tüketiciye fayda sağlarken öte yandan bir takım sorunları ve belirsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Bu durum, yeni düzenlemelerin gerekliliğini ortaya koymuştur. Ticaretin önündeki engelleri ve kotaları kaldırarak ticarete etkinlik kazandırmak, uluslararası ticari kuralları düzenleyerek var olan belirsizlikleri kaldırmak amacıyla özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra yeni yapılanmalar ve oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bu oluşumlardan, Ticari faaliyetleri düzenlemesi, yönlendirmesi ve üye ülkelerin ekonomilerini derinden etkilemesi, gümrük birliğini fazlasıyla önemli kılmaktadır.

20. yüzyılın ikinci yarısında temelleri atılan AB Gümrük Birliği, dünyanın önde gelen güçlü ekonomilerini bünyesinde bulundurması bakımından dünya ekonomisinde önemli yer tutmaktadır. Türkiye, bu yapıya 1959 yılında başvuru yapmış ve 1963 yılında Ankara Anlaşması ile Türkiye için AB Gümrük Birliği serüveni başlamıştır.

Ankara Anlaşması, Türkiye'nin Birliğe tam üyeliği için bir yol haritası niteliğinde olup temel belli başlı kuralları düzenlemektedir. Ankara Anlaşması ile bazı tarım ürünlerine ayrıcalık tanınmış ve 1973 yılında imzalanan Katma Protokol'e kadar Türkiye herhangi bir yükümlülük altına girmemiştir. Katma Protokol ile birlikte, Türkiye de bazı yükümlülükler üstlenmiş ve Ortak Gümrük Tarifelerini uygulamaya başlamıştır. Bunun yanı sıra taraflar arasında serbest dolaşıma tabi olan bazı ham tarım ürünlerinin (tütün, kuru üzüm, kuru incir, fındık) kapsamı genişletilmiş ve sanayi ürünleri de serbest dolaşıma dâhil edilmiştir. Protokol'de belirlendiği gibi 22 yıllık dönemde serbest dolaşıma tabi olan mallarda taraflar karşılıklı olarak gümrük vergilerini düşürmüş ve 1996 yılında Türkiye, AB Gümrük Birliği'ne tam üye olmuştur.

Gümrük Birliği'nin de etkisiyle Türkiye'de ekonomide liberalleşme hız kazanmış ve Türkiye ekonomisi daha dışa açık bir ekonomi haline gelmiştir. Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne tam üye olmasıyla sanayi ve tarım ürünlerinde vergiler, engel ve kotalar belirli orana çekilmiş veya tamamen kaldırılmıştır. Birlikle olan ticaretimizde bu gelişmelerin yaşanması dış ticaretimize olumlu yönde etki etmiştir. Ancak, Gümrük Birliği'nin ilk yıllarından bu yana dış ticaretimiz sürekli açık vermeye devam etmektedir. İhracatın önündeki her türlü engelin kaldırılarak, ihracatı teşvik edici uygulamaların bir an önce hayata geçirilmesi ve üretime dayalı bir ekonomi modeline geçilerek, katma değeri yüksek olan malların üretilmesi, Türkiye'nin ihracatına olumlu katkı sağlayacak ve böylece Türkiye'nin dış ticaret açığında düşüşler görülebilecektir.

Gümrük Birliği'nin bir gereği olarak, AB'den yapılan tarım ve sanayi ürünlerinin ithalatından gümrük vergisi alınmamaktadır. Bu durum, Türkiye'nin vergi gelirlerinde düşüşe neden olmaktadır. Öte yandan, Gümrük Birliği'nin üretime ve finans sektörüne olan olumlu etkisinden dolayı Türkiye, bu alanlardan elde ettiği vergi kazancını artırmış, gümrük vergilerinden dolayı oluşan açığı bu şekilde kapatmıştır. Türkiye'nin, Gümrük Birliğinden tam olarak ve daha etkin faydalanması durumunda vergi gelirlerinden daha fazla kazanç elde etmesi olası görünmektedir.

Gümrük Birliği sürecinin önemli kilometre taşlarından olan Katma Protokol'de belirtilmesine rağmen taraflar arasında hizmet, kişi ve sermayenin serbest dolaşımı henüz mümkün değildir. Bu durum, Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden tam olarak faydalanmasının önündeki en büyük engel olarak varlığını korumaktadır. Her ne kadar son yıllarda kişilerin serbest dolaşımı ile ilgili önemli gelişmeler yaşansa da bu gelişmeler henüz bir sonuca ulaşmamıştır. Türkiye GSYH'nda büyük paya sahip olan hizmetin ve sermayenin serbest dolaşıma dâhil edilmesi şüphesiz ki Türkiye ekonomisine büyük katkılar sağlayacaktır. AB'nin Gümrük Birliğiyle vadettiği uygulamaları yerine getirmesi, Türkiye'nin ise üzerine düşen gerekli düzenleme ve uyum çalışmalarını ivedilikle yerine getirmesi gerekmektedir. Aksi halde Türkiye Gümrük

Birliğinden umduğu faydayı sağlayamayacak ve elde ettiği kazanımlarla yetinmeye devam etmek durumunda kalacaktır.

En az hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı kadar önemli olan bir başka konu ise, AB'nin üçüncü ülkelerle yapmış olduğu serbest ticaret anlaşmalarına Türkiye'nin dahil edilmeyişidir. Bu durum belki de şu ana kadar bahsetmiş olduğumuz olumsuzlukların içinde en çabuk şekilde çözüme kavuşturulması gereken konudur. AB daha önce birçok defa üçüncü ülkelerle serbest ticaret anlaşması imzalamış ve Türkiye'yi bu anlaşmalara dâhil etmemiştir. Bu konuda yalnız bırakılan Türkiye, kendi çabalarıyla anlaşma yapılan üçüncü ülkelerle diyaloga geçerek ve bazı özel anlaşmalar imzalayarak bu olumsuz durumun etkilerini azaltmaya çalışmıştır. AB'nin ABD ile imzalamayı düşündüğü Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması son yıllarda Türkiye'nin gündemini yoğun olarak meşgul etmektedir. ABD'nin ekonomik ve siyasi gücü göz önünde bulundurulduğunda Türkiye için hayati bir önem taşıyan bu anlaşmaya Türkiye dâhil olmak istemekte ve bunu açıkça dile getirmektedir.

Türkiye'nin bu anlaşmaya dâhil edilmediği durumda, ABD ihracatçısı Türkiye pazarına gümrüksüz olarak girebilecek fakat Türk ihracatçısının ABD pazarına gümrüksüz girmesi mümkün olamayacaktır. Bu durum, yıllardır Türkiye ekonomisinin en büyük sorunlarından biri olan dış ticaret açığını artıracaktır. Türkiye, bu konuda gerekli girişimlerde bulunmuş, Gümrük Birliği'nde güncellemelerin gerekliliğini dile getirerek bu anlaşmaya dâhil olmak istediğini kesin bir dille AB tarafına bildirmiştir. Türkiye'nin bu konuda tüm yaptırım ve ikna gücünü kullanarak bu anlaşmaya dâhil olması, Türkiye ekonomisi için büyük önem arz etmektedir.

Ankara Anlaşması ile başlayıp 1996 yılında Gümrük Birliği'ne tam üyelikle devam edip günümüze kadar gelen bu süreç, Türkiye ekonomisini olumlu veya olumsuz pek çok yönden etkilemiştir. Serbest dolaşıma tâbi olan sanayi ve tarım ürünlerinin serbest dolaşımda olması Türkiye'yi bu konuda dışa açık ve daha rekabetçi bir ekonomi hâline getirmiştir. Teknolojik açıdan yeniliklere giden Türk üreticisi bu sayede verimliliğini ve kârlılığını artırmıştır. Türkiye, AB'ye uyum çerçevesinde gerek kamu gerekse özel sektörde gerekli düzenlemeleri ve yenilikleri yaparak modern ve etkin bir ekonomik sisteme kavuşma yolunda büyük adımlar atmıştır.

Daha önceden bahsettiğimiz, Türkiye'nin, AB tarafından üçüncü ülkelerle imzalamış olduğu serbest ticaret anlaşmalarına dâhil edilmeyişi, hizmet, sermaye ve kişilerin serbest dolaşıma tâbi olmaması, Birliğin ilk yıllarında rekabet gücünün AB'ye oranla düşük kalması, dış ticaretin bir türlü istenilen seviyeye gelememesi ve her yıl Türkiye'nin dış ticaret açığı vermesi gibi konular, Birliğin Türkiye ekonomisine olumsuz etkileri arasında gösterilebilir.

Bu tür olumsuzların ortadan kalkması ve Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden beklentilerini karşılaması, Taraflar arasındaki anlaşmanın düzenlenerek daha güncel bir hale getirilmesi ya da Türkiye'nin AB'ye tam üye olarak, diğer üyelerin elde ettiği tüm kazanımları elde etmesi ile mümkün olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Aydoğan M.(2006). Avrupa Birliği'nin Neresindeyiz, Umay Yayıncılık, İzmir, s.101.
- Balassa B.(1973). The Theory of Economic Integration, Routledge Revivals, New York, s.21.
- Çalış Ş. H., Akgün B., Kutlu Ö.(2006). Uluslararası Örgütler ve Türkiye, Çizgi Yayınları, Konya, s.52.
- Çimen A.(1996). Gümrük Birliği ve Avrupa Topluluğu Türkiye İlişkileri, Ankara, Adil, s.108.
- Debreu G.(1954). "Valuation Equilibrium And Pareto Optimum", Cowles Commission For Research In Economics, Vol.40, s.588.
- Delegation Of The European Union To Turkey (2016). Gümrük Birliği, (Erişim) <http://www.avrupa.info.tr>, 6 Nisan 2016.
- Delegation Of The European Union To Turkey (2016). Vize Serbestisi Yol Koşullarının Yerine Getirilmesinde Türkiye'nin Kaydettiği İlerlemeye Dair Üçüncü Rapor, (Erişim) <http://www.avrupa.info.tr>, 8 Nisan 2016.
- Dinan D. (2005). Ever Closer Union: An Introduction to European Integration, Lynne RiennerPublishers, Bolder, s.5-7.
- Doğan N.(2004). "On Yıllık Dönemde Gümrük Birliği'nin Etkileri Ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", Mevzuat Dergisi, Sayı:79, s.1.
- European Commission, (2016). Meetings of Commissioners and Turkish Minister of Economy discussed EU-Turkey trade relations. (Erişim) [http:// trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1232](http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1232), 9 Nisan 2016.
- Hatipler M.(2012). "Türkiye- AB Gümrük Birliği Antlaşması ve Antlaşmanın Türkiye Ekonomisine Etkileri", Akademik Bakış Dergisi Sayı: 29.
- Güney Ö., Akbay, O. S.(2008). "Avrupa Birliği'nin Sanayi Politikası ve Türk Sanayisine Etkileri" ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 7, s.160.
- Kılıç R.(2014). Türkiye - AB İlişkileri ve Gümrük Birliği, Hakan Basım Yayın Dağıtım, Ankara, 3.baskı, s.28.
- Lipsev R.G., K. Lancaster.(1957). "The General Theory Of Second Best," Review of Economic Studies, 1957, s.1-11.
- Martin R.(2016). The Turkey - EU Customs Union at 20: Time for a Facelift. (Erişim) <http://www.brookings.edu/blogs/future-development/posts/2015/03/16-turkey-europe-raiser>, 8 Nisan 2016.
- Meade James E.(1953). Problems of Economic Union, 1953.

Michalopoulos C. ve Tarr D. (2004). “Are Customs Unions Economically Sensible In The Commonwealth Of Independent States”, World Bank, December 2004, s. 4.

Seyidoğlu H.(2013). Uluslararası İktisat, Güzem Can Yayınları, 19. Baskı, İstanbul, s.256.

T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, (2016). Cari Fiyatlarla Tarımsal GSYH ve Tarımın Payı, (Erişim) www.tarim.gov.tr, 8 Nisan 2016.

Tomanbay M.(2014). Uluslararası Ticaret ve Finansmanı, Gazi Kitabevi, Ankara, s.13.

Uysal C.(2001). “Türkiye - Avrupa Birliği İlişkilerinin Tarihsel Süreci ve Son Gelişmeler”, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, Sayı 1, s.143.

Viner J.(1950). The Customs Union Issue, Oxford University P